

ВУРТЕМ КУНДЕМ

100
МАРИЙ ЭЛ

Морко районыш пурышо ял-влак кокла гыч Кораксола, Макаросола, Миклайсола, Пёртылга, Пусаксола, Рушъял, Тошметсола (1977 ий гыч Шопкер ялат тышкак пура) Вуртем кундемлан шотлалтыт. Тиде лумжӧ мари-влакын вынер куымышт годым кучылталтше "вурт" мут гыч лектын манын, тошто легенде ойла: "Пуйто мари-влакын тиде кундем-мыш куснен толмышт годым ўдыра-машын изи энгерым вончышыжла кидше гыч вурт вўдыш пурен каен.

- Ой, вуртем! Ой, вуртем! - кычкыра-лын. - Кундемлан лўм ямде - Вуртем.

Таче Макаросола - кундемнам чап-ландарыше писатель-воин Георгий Ефрушын (1916-1914) шочмо ялже нерген кутырена.

"Моркинский район. История сёл и деревень" (Й-Ола, 2004, 201-ше лаштык) книгаште тыге возымо: "Существует легенда, согласно которой первым переселился Макар, где рядом с рекой находился ключ с чистой и студёной водой. В 1839 году выселок Макаркин из деревни Општурма Уртём состоял из 10 дворов, в 1859 году - из 9 дворов, проживали 80 человек по национальности мари".

Чарла уездын земский исправникше А.Келлерын 1837 ийыште лукмо "Статистическое описание Царевкокшайского уезда Казанской губернии", (Й-Ола, 2013) книгашкыже тыгай лўман ял пурен огыл. Кубуш-Студёной Ключ (Пусаксола), Општурм-Уртем (Тошметсола), Портылга (Пёртылга), Русский Урём (Рушъял) статистика отчётышто улыт, а моло ял лўм уке, уло Дворовый Уртём - тудыжо кусто? Могай ял? Кадыркино гын веле?

Горельский школышто тунуктымо годым кугурак ийготан-влак деч тысе ял-влакын историйыштымат йодышт коштмо. Георгий Ефрушын польжо Веней Захарович Ефремов (1926-2004) тошто годсо илышым пеш сайын пала вьле, шкеже агрономлан Калинин лўмеш совхозышто ыштен. Тошто тетрадь коклаштем тудын каласкалымыжымат возенам

улмаш, а кунамжым палемдаш мондалтын. Лудшо-влаклан Вениамин Захаровичын ойлымыжым темлем: "Кок изак-шоляк Макар ден Тунай Макарослан вершоржым йӱратен илаш толыныт. Тунайже чимарий лийын. Вуртем Казак (рушла Нуртяк) ялын тиде могырыштыжо Талгат памаш воктене илен. Ала суас (татар) ишаш тўналын, ала мо. Тупаят улак верыш, йогын вўд воктек верланен. Еш ден илыме верыштым Кадыркино маныныт. Колхоз чумыр-ымо жапыште Макарослан курал-ўдымӧ мландыже Кадыркино кундем-мыште лийын, пӱчырга-шамычат тыштырагак курал-ўденит, а олык-кшым руш вуртем-влак соленыт.

1930 ийлаште Кадыркино Вуртем Казак ден Каньысар суас ял коклаште лийын. Тыште Рушъял гыч посна лекше-влак хутор дене иленит. Шотшо почеш, тиде мландыже, очыни, Казанское ханство жапыште Кадыра лўман суасын лийын.

1883-84 ийлаште лўм мландым пӱрӱенлан гына пуэныт. Макаросола

мари-влаклан яра мланде Кадыркино велне кодын. Кошташ тора, 5 менге, имньдыме-шамычлан поснак йӱсӧ лийын.

1911 ийыште Вуртем мари-влакшым ял дене погынен, Царевкокшайский уездной землеустроительный комиссийыш мландым ял еда ойыраш йодын возен колтеныт. Йод-машым Макаросола гыч Ефремов Захар Ефремович (Г.Ефруш ден Вениамин Захаровичын ачашт Горельский школ директорат лийын) Пёртылга гыч Павлов Егор Андреевич (тунам Озан губернийын тыгай комиссий членже лийын).

1912 ийыште Озан ола гыч кок землеустроитель В.Шимакович ден А.Корольковым колтеныт. Нуношым Вуртемын да Рушъялын варнен пытыше мландыжым шеледенит. Руш Вуртемлан "Кадер" мланде гына кодын, руш-шамыч сыренит, садлан доверенный егыштымат колтен огытыл, а ситыдыме мландыжым чодыра тўрыштӧ пўчкын пуэныт.

Ялын доверенный егже-шамыч: Пёртылга - Андрей Шонкин; Макаросола - Захар Ефремов; Тошметсола - Василий Яковлев; Шопкер - Филипп Федоров; Миклайсола - Михаил Волков; Кораксола - Кирилл Сергеев.

Пусаксолам ушештараш мондымо. 1914 ий августышто икымше тўнямбал сар тўналын. Макаросола гыч кандаш ег каен, кудытын пёртылын огытыл.

1930 ийыште ялыште "Тунай" лўман колхозым почыныт. Организоватлаш Морко кантон гыч агроном Кирпичников толын. Икымше колхоз вуйлатыше Кирилл Александров, счетовод Захар Ефремов лийыныт.

1937 ийыште колхозлан "Коммунизм" лўмым пуат. Кугу сар тўнал-мек, ял гыч нылде пӱрӱен фронтыш каен, коло кокытын пёртылын огытыл: Константин Иванов - 1909 ий (зоотехник); Степан Иванов - 1914 ий (агроном); Михаил Горубцов - 1912 ий (туныктышо); Иван Тимофеев - 1915 ий (ончычсо колхоз вуйлатыше); Николай Петров - 1918 ий (туныктышо, лётчик); Захар Петров - 1922 ий (Сотнур роно вуйлатыше); Константин Петров - 1909 ий; Георгий Ефремов - 1916-1941 ийла (писатель, драматург).

1950 ийыште изи ял-влакым Калинин лўмеш совхозыш ушенит.

Кызыт Макаросолаште куд ешыште лу ег ила. Г.Ефрушын пӱртшӧ яра шинча, шарныктыше онга уло.

2016 ий 10 апрельыште писательын шочмыжлан 100 ий темме кечым, пошо лавырам ончыде, 2016 ий 10 апрельыште палемдышна. Ефрушын 80 ийым эртыше ўдыржӧ Лина Георгиевна, писатель Яков Егоров-Энсул, Морко рўдӧ, Токпердино, Нуж-Ключ книгагудо пашаен-влак, тудын тукымжо гыч ег, Шенше администраций вуйлатыше толыныт ыле. Нунылан кугу тау.

Елизавета АЛЕКСЕЕВА
Снимкыште: 2016 ий. Г.Ефрушын ўдыржӧ дене прыла.

С.Кирилловын фотожо